

JAVNI BELEŽNIK - NOTAR

REZIME: Notar je jedna od najstarijih pravničkih profesija. Odlikuje se nezavisnošću privatne profesije, ali i posedovanjem javnog ovlašćenja.

Srbija je jedna od retkih zemalja koja nema instituciju javnog beležnika. No, u sklopu nastojanja da se izgradi pravna država, čiji je osnovni atribut efikasan rad sudova, te maksimalna zaštita pravnih odnosa, statusa i interesa građana, poželjno bi bilo ići ka institucionalizaciji novog organa, organa pravne pomoći, notara (javnog beležnika). Njegove ingerencije bi se prevashodno odnosile na "nesudeće" sudske predmete. Prilikom uobličavanja institucije notara potrebno je imati u vidu rešenja u uporednom pravu, kako u zemljama koje imaju dugu tradiciju notarijata, tako i u zemljama koje su ga uvele u procesu tranzicije.

Jedna od osnovnih dužnosti javnog beležnika je da strankama ukaže na pravne posledice njihovih pravnih poslova, te da utvrdi njihovu pravu volju u vezi sa tim poslom. Na ovaj način se smanjuje broj mogućih sporova, ili se eliminiše potreba da do velikog broja njih uopšte i dođe. Preuzimanjem u nadležnost velikog broja predmeta koji nisu tipično sudski, sudovi bi bili u velikoj meri rasterećeni, što bi omogućilo njihovu maksimalnu posvećenost tipično sudskoj funkciji, što u današnjim okolnostima i savremenim izazovima predstavlja imperativ svake države.

Ključne reči: notar, beležnik, sud, pravna pomoć, depozit, isprava

Uvod

Notar je jedna od najstarijih pravničkih profesija. Odlikuje se nezavisnošću privatne profesije, ali i posedovanjem javnog ovlašćenja.

Područja koja su u prošlosti bila pod uticajem austrougarskog prava imaju značajna iskustva u oblasti notarijalnog prava, dok bi se za gradove na Jadranu moglo reći da u ovoj oblasti imaju izuzetnu tradiciju. Na području Srbije notari su delovali veoma ograničeno. Period između dva svetska rata odlikuje nastojanje da se ova oblast pravno uredi, a sve u cilju izgradnje novog, modernog, a jedinstvenog pravnog sistema koji bi odgovarao uslovima tadašnjeg društveno-ekonomskog uređenja, ali i pozitivnim iskustvima područja koja su ušla u sastav nove države. Splet istorijskih okolnosti nije dozvolio potpun razvitak institucije notara u jugoslovenskom pravu, iako se pozitivna iskustva njegovog delovanja ne mogu poreći. Naime, Kraljevina Jugoslavija je 11. septembra 1930. god. donela Zakon o javnim beležnicima (notarima), ali već od 1946. god. notari

* Redovni profesor Pravnog fakulteta za obrazovanje diplomiranih pravnika za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu.

** Saradnik u nastavi Pravnog fakulteta za obrazovanje diplomiranih pravnika za privredu i pravosuđe, Univerziteta Privredna akademija u Novom Sadu.

ne deluju na području Jugoslavije, a njihove funkcije preuzimaju sudovi, ili drugi državni organi vlasti.

Danas je Srbija jedna od retkih zemalja koja nema instituciju javnog beležnika. No, u sklopu nastojanja da se izgradi pravna država, čiji je osnovni atribut efikasan rad sudova, te maksimalna zaštita pravnih odnosa, statusa i interesa građana, poželjno bi bilo ići ka institucionalizaciji novog organa, organa pravne pomoći, notara (javnog beležnika). Njegove ingerencije bi se prevashodno odnosile na “nesudeće” sudske predmete. Prilikom uobličavanja institucije notara potrebno je imati u vidu rešenja u uporednom pravu, kako u zemljama koje imaju dugu tradiciju notarijata, tako i u zemljama koje su ga uvele u procesu tranzicije.

U savremenim uslovima, jedno od najaktuelnijih pitanja je kako rad sudova učiniti efikasnijim kako bi se odlučnije uhvatili u koštac sa organizovanim kriminalom i rešavanjem sporova koji se javljaju u procesu svojinske transformacije. Jedan od načina je da se deo predmeta, koji inače usporavaju njihov rad, a koji po svojoj prirodi nisu tipično sudski, prenese u nadležnost drugih subjekata, koji bi ih na efikasniji način rešavali, i tako građanima pružili potpuniju zaštitu od one koju u postojećem sistemu ostvaruju.

Narodna skupština Republike Srbije je 25. maja 2006. god usvojila *Nacionalnu strategiju razvoja pravosuđa*, a zatim je i Vlada donela Akcioni plan koji za cilj ima njenu razradu, takođe je osnovana i Komisija, koja je sastavljena od predstavnika Vlade, Narodne skupštine, najviših sudskih tela te eminentnih stručnjaka, koja bi radila na primeni istih akata. Nacionalnom strategijom razvoja pravosuđa je predviđeno uvođenje u domaći pravni sistem institucije *javnog beležnika*, kao nezavisne službe, inkorporisane u sudski sistem, sa onim karakteristikama koje predstavljaju opšteprihvaćene standarde u evropskoj praksi.

S tim u vezi, zadatak je pravne neučne misli da pripremi domaću, naučnu i stručnu javnost, reši eventualna sporna pitanja i dileme, kao i da prednosti uvođenja ove insitucije predoči građanima.

Opšte karakteristike

Reč *notarius*, u svom latinskom značenju, potpuno odudara od pojma pravnika u današnjem značenju. Javlja se početkom nove ere i označava scenografa. Notari su često bili robovi, a nije bilo neophodno njihovo poznavanje prava jer im se uloga svodila na puko zapisivanje. Kasniji istorijski razvoj notara potpuno ih je preobrazio, tako da se oni danas smatraju javnom službom, snadbevenom javnim ovlašćenjima, nezavisnim položajem, ali se odlikuju i visokim stepenom poznavanja prava.

Javni beležnik - notar, se razvio kao institucija javnog ovlašćenja koju obavljaju privatna fizička lica. Države su podsticale njihov rad koji se sastojao iz obavljanja određenih pravnih poslova za građane, kao što su sastavljanje isprava, priznanica, razne overe i slično, jer je to pomagalo građanima u rešavanju njihovih pravnih problema, a garantovali su i veći kvalitet, kao i valjanost pravnih poslova.

Kraljevina Jugoslavija je notare uvela 1930. god. iako su oni na nekim od njenih područja imali veoma razvijenu tradiciju. Oni su postavljeni od strane države, koja im je na taj način dala karakter lica javnog poverenja. Zakonsko ovlašćenje notara je bilo da sastavljaju i vrše otpравu javnih isprava o pravnim poslovima, izjavama, činjenicama na kojima se zasnivaju određena prava. Takođe, on je primao radi čuvanja, ili predaje drugom licu, isprave, novac, hartije od vrednosti, dragocenosti i druge predmete. Isprave sačinjene od strane notara imale su karakter javnih isprava. Notar je vršio overe prepisa,

protestovanje menice... Postavljao ga je ministar pravde na osnovu konkursa, a uslov za obavljanje njegove delatnosti su bili: pravni fakultet, pravosudni ispit, radno iskustvo u struci, polaganje jemčevine i dr. Jemčevina je služila kao zaloga za obaveze javnog beležnika kao lica javnog poverenja, ali i za novčane kazne i sl.

Notari su postavljani za određena područja, a njihov položaj je bio zagarantovan zabranom premeštanja u drugo mesto bez pristanka, strogim uslovima za razrešenje, ali i propisanim nespojivošću sa poslovima advokata, drugim sličnim poslovima i dužnostima.

Valjanost pojedinih ugovora je bila uslovljena overom od strane notara (bračni ugovor), a u nadležnosti su mu bili i sastavljanje testamenta, njegovo čuvanje, overe prepisa, izvoda, prevoda, izdavanje potvrda o određenim izjavama (opomena, otkaz, protest...), depozitni poslovi, vođenje registara, te radnje u stečajnom i izvršnom postupku u svojstvu sudskih poverenika i sl.

Moglo bi se reći da opus poslova javnog beležnika se približno poklapa sa materijom u nadležnosti opštinskih sudova, koja je regulisana Zakonom o vanparničnom postupku.

Iako donesen pre skoro osam decenija, ovaj zakon, koji detaljno reguliše materiju notarijata, velikim brojem rešenja bi bio primenljiv i danas, stoga pri normiranju ove oblasti ga treba imati u vidu.

Dolaskom nove vlasti, novog društveno-ekonomskog uređenja, te prodorom novih ideja, utemeljenih na potpuno drugačijim koncepcijama, kao što su državna, tj. društvena svojina, sputavanje privatnog sektora, jedinstvo vlasti i ideološka podloga rada sudova, notari kao relikst starih odnosa postaju nepoželjni, te su i ukinuti 1944. god. Posledice njihovog ukidanja i nisu bile tako primetne, jer u određenim područjima, kao što su Srbija, Crna Gora, Makedonija, notari i nisu nikad u potpunosti zaživeli.

Moglo bi se reći da je osnovno obeležje javnog beležnika to da se radi o fizičkom licu koje ima određena javna ovlašćenja. Uslovi za obavljanje notarske delatnosti su uglavnom standardizovani, to su pravni fakultet, položen poseban ispit za ovu delatnost, te određeno iskustvo. Standardno je rešenje da mu se javno ovlašćenje daje na određeni vremenski period, sa mogućnošću produženja neograničen broj puta, mada se u uporednom pravu mogu naći i primeri dobijanja trajnog ovlašćenja, do penzionisanja.

U pogledu organa koji javna ovlašćenja daje moguće je nekoliko rešenja, npr. da ga daje ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa, ili pak predstavnički organ određenog nivoa vlasti političke zajednice, zavisno od državnog uređenja iste, te obima decentralizacije.

Notar pokriva određenu teritoriju, a kolika će ona biti zavisi prvenstveno od broja stanovnika, veličine, razuđenosti, objektivne potrebe i slično, a uglavnom se poklapa sa administrativno-teritorijalnim jedinicama koje već postoje, kao što su opštine, mesne zajednice, ranije srezovi...

Radi zaštite njihovih interesa, ujednačavanja i unapređenja rada, predviđa se formiranje komora kao profesionalnih organizacija notara. Za svoj rad dobijaju naknadu. Deo te naknade se tretira kao budžetski prihod, a drugi deo pripada beležniku, a kao poseban prihod se uvodi i nagrada, sve u cilju obezbeđenja nezavisnog položaja javnog beležnika.

Danas postoji nepodeljeno mišljenje da notar ne može obavljati druge dužnosti koje su nespojive sa njegovim položajem, pa ni advokatske, mada se u zakonu predviđaju situacije zastupanja stranaka u određenim postupcima, nastalim na osnovu njegovog rada.

Pojam i definisanje

Posmatrajući iskustva zemalja koje imaju notarijat, u nauci se vrše različite klasifikacije njegovih funkcija. Jedna od tih klasifikacija izdvaja sledeće: *normativno-certifikacijska*, jer oni sastavljaju notarske isprave za pravne poslove i izjave; *zapisničko-certifikacijska*, jer utvrđuju činjenice na kojima se zasnivaju prava; *legalizacijsko-certifikacijska*, jer overavaju privatne isprave; *depozitna*, jer primaju na čuvanje novac, hartije od vrednosti i sl.; *savetodavna*, oni upozoravaju stranke na značaj i dejstvo radnji i poslova koje preduzimaju, *zastupanje* stranaka pred sudovima i drugim organima u vezi sa poslovima koji su u vezi sa ispravama koje je notar satavio, *povereni poslovi* od strane sudova, naročito u stečajnom, izvršnom, ali i krivičnom i parničnom postupku.

Za valjanost određenih pravnih poslova, kao što su bračni ugovori, koji su novim porodičnim zakonodavstvom u Srbiji posebno afirmisani, ugovori o odricanju od prava na nasledstvo, pravni poslovi koje preduzimaju lica sa određenim fizičkim nedostacima i sl. često se zahteva javnobeležnički akt.

Potreba za uvođenjem notarijata u pravni sistem Srbije je nesumnjiva. U vezi sa tim javlja se čitav niz organizaciono-tehničkih, normativno-pravnih, ali i pravno-teorijskih pitanja. Zadatak pravne nauke bi bila upravo teorijska priprema rešenja, a njen prvi korak određenje pojma, njegovo definisanje, a nakon toga inkorporacija u postojeći normativno-institucionalni okvir. Na ovom polju su načinjeni respektabilni koraci. Napisani su naučni radovi, održane naučne rasprave, a bivše savezno Ministarstvo pravde je sačinilo Predlog zakona o javnom beležniku, još 2002. god., ali usled političkih prilika, koje su usledile, konkretno transformacija SR Jugoslavije u Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora, koja je bila lišena nadležnosti u ovoj oblasti i konačno njenog raspada, ovaj zakon nije bio usvojen.

U članu 2. Predlog zakona o javnom beležniku definiše ovu instituciju kao nezavisnu i javnu službu, koju vrše javni beležnici, a čiji se delokrug određuje zakonom.

Prof. dr Nebojša Šarkić smatra da bi se javno beležništvo u naš pravni sistem trebalo inkorporisati kao “specijalizovani institut pravne pomoći, u okviru kojeg bi javni beležnici, u skladu sa zakonom, imali pravo i obavezu da brinu o ispravnosti pravno-poslovnih odnosa u njihovom nastajanju, kao i o ispravnosti dokaza o ovim odnosima.”¹

Kao javna služba, javno beležništvo bi bilo snabdeveno od strane zakona pravima i dužnostima koje bi odgovarale karakteru ove službe. Nosilac ovih ovlašćenja bi bio javni beležnik, vršeći ih u svoje ime, ali umesto države, jer on je ličnost od javnog poverenja, stoga snabdeven javnim ovlašćenjima, koja su temelj njegovog položaja.

Notar se razvio od pisara, ali vremenom je dobio aktivniju ulogu, a konačno i javna ovlašćenja. Notar deli savete učesnicima u pravnim poslovima, sastavlja isprave koje imaju karakter javnih isprava, obavlja poslove po ovlašćenju državnih organa i sl. Iz ovoga proizlazi moć i autoritet ove institucije, te iziskuje potrebu za adekvatnom pravnom regulativom, usklađenom sa čitavim nizom propisa koji se tiču organizacije i nadležnosti sudova i drugih državnih organa, te propisima procesnog karaktera.

Uslovi za obavljanje notarske delatnosti

Javni beležnik je predstavlja javnu službu, što podrazumeva zakonitost u radu, zaštitu interesa svih učesnika u pravnim odnosima koji dođu u dodir sa njim, zaštitu javnog interesa i sl., stoga je neophodno je urediti uslove i postupak za njegovo postavljenje.

¹ Šarkić, N., “O javnom beležniku”, *Glosarijum* 2004., str. 9.

Svakako da to spada u nadležnost države. Ovlašćenje za postavljenje se uglavnom povećava ministru nadležnom za pravosuđe, bilo da on postavlja notare, ili ih predlaže vladi koja donosi konačnu odluku. Kako obavljanje notarske delatnosti zahteva stručnost, ali i dostojnost za bavljenje ovom delatnošću zakonom se propisuju materijalni uslovi, ali i procedura za postavljenje kako bi se obezbedila objektivnost, transparentnost i kontrola tog postupka.

Osnovni uslov koji se traži na strani potencijalnog notara je dostojnost javnog poverenja.

Iako se radi o širokom pojmu, koji je u prošlosti formulisan u obliku moralno političke podobnosti, često bio izvor manipulacija, on treba da osigura zaštitu autoriteta ove službe, kao i zakonit i profesionalan rad. Zakonom bi trebalo odrediti parametre ovog kriterijuma, mada su u praksi iskristalisana određena mišljanja, pa i standardi. Svakako da lice koje konkuriše za obavljanje ove delatnosti ne bi smelo biti osuđivano za određena kaznena dela, određene težine, ali i karaktera. Samo pokretanje krivičnog postupka, određivanje pritvora i sl. bili bi razlozi za njegovu suspenziju.

Standardni uslovi koji se traže su još i državljanstvo, završen pravni fakultet, položen pravosudni ispit, radno iskustvo u određenom trajanju u pravnoj struci, zdravstvena sposobnost i sl. Iskustvo se stiče prvenstveno radom u sudu, advokaturi, a kao ispunjen uslov bi se imalo smatrati i zvanje profesora fakulteta, posebno građanskog prava.

Notar bi se birao na osnovu sprovedenog javnog konkursa, uz učešće predstavnika pravosudnih tela, komore, pravobranilaštva i dr. organa u postupku odlučivanja o postavljenju, i sprovođenja konkursa, mada kao što je već rečeno ključnu ulogu u ovom procesu imao bi resorni ministar.

Standardni notarski poslovi

Imajući u vidu pravnu regulativu u drugim zemljama koja uređuje notarsku delatnost, potrebe domaće prakse, te mišljenja stručne javnosti, delukrug poslova notara (javnog beležnika) bi trebalo da obuhvata sledeće:

- sastavljanje javno-beležničkih isprava (zapisi, potvrde...),
- čuvanje dokumenata, hartija od vrednosti, dragocenosti i sl.,
- sastavljanje isprava,
- zastupanje stranaka u vanparničnom postupku pred sudom i u drugim nespornim stvarima pred državnim organima, ukoliko su ti predmeti u neospornoj vezi sa ispravom koju je sačinio javni beležnik,
- overe prepisa, prevoda, izvoda, zapisnika i sl.

Zapis koji izda javni beležnik bi trebalo da ima svojstvo izvršne isprave, ukoliko se njime određuju obaveze da se nešto čini, ili ne čini, ukoliko je dozvoljeno poravnanje u odnosu na takve obaveze i ukoliko se obveznik saglašava sa neposrednom izvršnošću zapisa koji je sastavio javni beležnik.

Uvođenje notarijata (javnog beležništva) kao samostalne službe u naš pravni sistem, olakšalo bi ostvarivanje prava u određenim vanparničnim postupcima, a naročito kod sastavljanja zaveštanja, potvrđivanja sadržine isprave, depozita, obezbeđenja dokaza...

Kod sastavljanja sudskog zaveštanja, sudija unosi u zapisnik volju zaveštaoca, a pošto ga ovaj pročita, sudija potvrđuje zaveštanje. Ukoliko je zaveštalac nepismen, sudija će zaveštanje pročitati u prisustvu dva svedoka, koji takođe potpisuju zaveštanje, dok zaveštalac u ovom slučaju stavlja kažiprst na njega. Poslovi oko čuvanja i opoziva zaveštanja takođe se vrše od strane suda. Sve ove poslove u vezi sa zaveštanjem mogao bi vr-

šiti i notar, sastavljajući notarski akt i vođenjem notarskog registra, kao što bi vršio i proglašenje zaveštavanja. Poslovi koji se tiču popisa i procene imovine umrlog koje danas vrši opštinski organ uprave, a u slučaju prigovora sud, mogli bi se poveriti notaru, čime bi se dobilo funkcionalno jedinstvo u vršenju ovih, inače srodnih poslova. Na ovaj način bi sudovi bili rasterećeni čitavog niza, često veoma komplikovanih procedura, a sami građani bi dobili pristupačniji put za ozvaničenje svoje volje za slučaj smrti. U teoriji se javila dilema da li poslove raspravljavanja zaostavštine treba poveriti notaru, ili pak da ostanu u nadležnosti suda. Preovladava mišljenje da ova delatnost ostane u sudskoj nadležnosti, jer iz nje proističe veliki broj sporova, a priroda javnog beležnika nije da se bavi tom vrstom spornih pitanja.

Sastavljanje isprava ne spada u klasične sudske poslove. Zakon o vanparničnom postupku (čl. 183. i čl. 193) delegirao im je i ovu nadležnost. Ispravu sastavlja sud i utvrđuje identitet učesnika, proveravajući da li učesnici imaju pravnu i poslovnu sposobnost, te da li postoji slobodna i ozbiljna volja da se zaključi pravni posao. Ova vrsta delatnosti suda danas je u sudskoj praksi veoma zastupljena, oduzimajući pri tom vreme i kapacitete suda da se bavi tipičnim sudskim poslovima. Sve ovo uzrokuje nerešavanje i odugovlačenje predmeta, što predstavlja “hroničnu bolest” našeg sudskog sistema. U tom cilju poveravanjem ovih poslova notarima, sudovi bi bili znatno rasterećeni, a ova pitanja znatno jednostavnije i efikasnije rešavala.

Postojećim zakonodavstvom je predviđeno da se u sudski depozit mogu predati novac, hartije od vrednosti, razne isprave, dragocenosti i sl. Rešenja drugih zemalja predviđaju da i ove poslove obavljaju notari, a da depozit uložen kod notara ima karakter sudskog. Nijedan argument ne nalaže da ova vrsta poslova ostane isključivo u nadležnosti suda, naprotiv njegovi kapaciteti nisu tako izdašni da bi se insistiranje na zadržavanju ovakih nadležnosti moglo pokazati celishodnim.

Poslovi koji se tiču obezbeđenja dokaza, do kojih dolazi u slučaju kada postoji opravdana bojazan da se neki dokaz kasnije neće moći izvesti, ili će njegovo izvođenje biti znatno otežano, postojećim Zakonom o parničnom postupku su u nadležnosti suda. Ne osporavajući značaj ove vrste poslova i njihovu tesnu povezanost sa standardnom delatnošću suda, imajući u vidu praksu drugih zemalja, ne bi postojala smetnja da se i oni povere notarima. Ovakvo rešenje bi bilo potpuno u skladu sa nastojanjima da se parnični postupak učini što jednostavnijim i efikasnijim.

U poslednje vreme od posebnog je interesa uloga javnog beležnika kao posrednika, izmiritelja i arbitra. Kao nezavisan i pravno obrazovan posrednik javni beležnik je izuzetno pogodan za vansudsko rešavanje sporova. Funkciju posredovanja i mirenja javni beležnik vrši po sopstvenoj inicijativi ili na inicijativu stranaka. Funkciju arbitra javni beležnik vrši na osnovu saglasnosti stranaka, koja može biti izražena već prilikom sačinjavanja beležničkog akta (ugovora), u vidu arbitražne klauzule.

Nezavisnost notara

Pravnim propisima kojima bi se uredio položaj notara, pored određivanja obima poslova i ovlašćenja, potrebno je obezbediti i njegovu nezavisnost. Pri tome treba krenuti od sličnosti ove sa sudskom funkcijom, te srodnosti poslova koje obavljaju. Svaka javna služba, pa tako i ova, mora uživati određeni obim nezavisnosti. Apsolutna nezavisnost nije moguća, a ni poželjna, niti pak postoji u bilo kojoj pravno uređenoj delatnosti. Mešanje u vršenje njegovih poslova je u određenoj meri neophodno, naročito imajući u vidu karakter notarske delatnosti, koja je najviše savetodavnog karaktera. Ali to mešanje

može imati karakter nadzora nad zakonitošću rada. Svako u svom domenu, taj nadzor bi vršili: ministar pravde, notarska komora i predsednik odgovarajućeg suda.

Ministar bi određivao pregled poslovanja te bio ovlašćen na pokretanje disciplinskog postupka. Predsednik suda, verovatno okružnog, čije bi područje obuhvatalo područje javnog beležnika bi kontrolisao obavljanje poslova delegiranih od strane suda, dok bi redovan nadzor vršila komora, koja bi bila snadbevena određenim ovlašćenjima u slučaju disciplinskog prekršaja. U disciplinskom postupku protiv javnog beležnika, Predlogom zakona o javnom beležniku iz 2002. god. predviđene su bile sledeće disciplinske mere: opomena, novčana kazna te oduzimanje prava na obavljanje javno-beležničkih poslova. Najteža od ovih mera bi se izricala za teže povrede dužnosti, te ostale slučajeve koje bi notara činile nedostojnim za obavljanje javnog poziva.

Bilo koji vid drugog mešanja, ocenjivanja celishodnosti njegovog akta, davanje instrukcija u pojedinačnom predmetu i sl. ne bi se smeo dozvoliti.

Takođe, nesumnjivo je da bi javni beležnik bio odgovoran za štetu prouzrokovanu povredom njegovih ovlašćenja.

U vezi sa principom nezavisnosti je i pitanje imuniteta. Jedno od rešenja je da javni beležnik ne bi mogao biti pritvoren u krivičnom postupku bez odobrenja nadležnog suda, uz obavezu da o tome obavesti komoru.

Nepriistrasnost

Pored nezavisnosti kao temeljnog principa na kome počiva ova javna služba, neophodno je obezbediti nepriistrasnost kao imperativ celokupne javno-beležničke delatnosti. Kratko rečeno notar u obavljanju svojih poslova ne sme povrediti ravnopravnost stranaka, tj. nekoj od njih dati prednost, po bilo kom od nedozvoljenih osnova. Svaki takav postupak bi mogao imati veoma štetne posledice, naročito kada se radi o i izdavanju, odnosno sastavljanju određenih isprava.

Zakonom je neophodno zabraniti obavljanje poslova koji su po svom karakteru, učesnicima, ili okolnostima takvi da dovode u pitanje nepriistrasnost javnog beležnika. Uslovno rečeno ovaj koncept bi se trebao izgraditi na bazi izuzeća u sudskim i upravnom postupku.

Javni beležnik ne bi mogao da obavlja poslove iz kojih za njega, njegovog bračnog druga, srodnika u pravo, ili pobočnoj liniji do određenog stepena srodstva, usvojenike, usvojioce, hranitelje i sl. nastaju prava i obaveze.

U uporednom pravu² postoje određeni mehanizmi kojima se nepriistrasnost i obezbeđuje. Neki od njih su polaganje zakletve, davanje pouke strankama o značaju akta koji preduzima, mere disciplinskog postupka koje strogo sankcionišu ovo načelo, polaganje jemčevine, ustanova izuzeća i sl.

Nepriistrasnost se u teoriji smatra jednim od osnovnih elemenata položaja javnog beležnika, jer se radi o ličnosti od javnog poverenja. Komora bi donosila etički kodeks kojim se reguliše postupanje u svakom osetljivom slučaju, u kome su predviđena i rešenja za slučaj sumnje da li se određeni slučaj ima smatrati povredom načela nepriistrasnosti.

Apsolutna nepriistrasnost nije moguća po prirodi stvari koje obavlja notar, jer mogla bi paralisati obavljanje notarske delatnosti, uostalom ona nije ni poželjna. Naime, u

² Zakon o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije iz 1930. god., Zakon o javnom bilježništvu Republike Hrvatske iz 1993. god., Kodeks o notarima Republike Grčke, Uredba Savezne Republike Nemačke iz 1961. god., i dr.

slučaju da jedna strana nastoji da stekne neku vrstu prednosti u odnosu na određene činjenice, zabludu, stanje nužde, neukosti, druge strane, ili njen specifičan pravni položaj, javni beležnik bi morao da reaguje i stane u zaštitu jedne od njih. Takvo ponašanje bi se moglo smatrati i javnim interesom, koji u savremenim uslovima nalaže obavezu poštovanja ravnopravnosti svih strana, ali zaštitu slabijih, te unošenje pravičnosti u vrešenje javnih službi umesto stroge formalnosti, ali u meri da se ne ode u arbitrarnost. Ovo dolazi do izražaja naročito kroz njegovu savetodavnu i kontrolnu funkciju, jer kao što je već rečeno, notar treba pre nego što preduzme konkretnu radnju, npr. sačinjavanja isprave i sl. da proveri postojanje stvarne volje, te da stranke upozori na dejstvo posla koji preduzimaju. Međutim, delovanje na poslovne subjekte kojim se utiče na njih u pravcu donošenja odluke koja podrazumeva srazmernu vrednost uzajamnih davanja obe strane, se ne bi smela prihvatiti. Ipak, to nije posao notara, i valjan razlog da se odstupi od načela nepristrasnosti. Sloboda ugovaranja je ovde jači princip, a svaka strana u poslovnim odnosima treba da vodi računa o ekonomskim efektima svojih postupaka, pa i o samom načelu ekvivalentnosti uzajamnih davanja kod dvostrano obaveznih pravnih poslova, proizašlom iz Zakona o obligacionim odnosima.

Drugačija je situacija u slučaju prekomernog oštećenja, kao i svih oblika zelenašenja, gde bi aktivnost notara došla do izražaja u većoj meri. On se ovde pojavljuje kao filter, štiteći imperativne propise, tako da eliminiše potrebu za kasnijom intervencijom suda.

Osetljivo područje po pitanju nepristrasnosti je plaćanje usluga javnom beležniku. Jednako postupanje prema svima u ovoj oblasti ne bi smelo doći u pitanje, jer u pitanju je autoritet javne službe iza koje stoji država. Međutim, slučajevi utvrđeni procesnim zakonima koji predviđaju mogućnost oslobađanja od plaćanja troškova za lica koja ne raspolažu odgovarajućim sredstvima za sopstveno i izdržavanje članova porodice bi analogno mogli biti primenjeni i ovde. Ali, takve slučajeve je potrebno precizno zakonski urediti. U svim ostalim slučajevima notar bi se strogo vodio kriterijumima propisanim tarifom o troškovima, propisanom od strane komore, na koju bi saglasnost davalo resorno ministarstvo, kako bi se otklonila samovolja, ili preterano opteretili građani.

Čuvanje tajne

Jedna od osnovnih obaveza javnog beležnika mora da bude čuvanje profesionalnih tajni. Moguće područje delovanja javnog beležnika su najrazličitiji odnosi, od kojih su neki veoma osetljive prirode, a tiču se porodičnih, ličnih, imovinskih i sličnih okolnosti stranaka. Sve podatke do kojih dođe obavljanjem svojih poslova, bilo da mu ih saopšti stranka, ili ih sazna na drugi način, on mora da čuva kao profesionalnu tajnu, a povreda ove dužnosti bi bila strogo sankcionisana. Ovo bi se odnosilo i na lica koja su u radnom odnosu kod notara. Ovakvo rešenje opravdava priroda njegove delatnosti, jer se radi o službi u koju građani moraju imati puno poverenje, koja se i uvodi, uostalom, prvenstveno u njihovom interesu. Odstupanje od ove obaveze bi bilo dozvoljeno samo kada to imperativni propisi nalažu.

Naknade i troškovi

Kao što je već rečeno, za njihov rad javnim beležnicima pripada odgovarajuća nagrada kao i naknada troškova. I jedno i drugo se određuje u skladu sa tarifom, koja se utvrđuje od strane komore, a koja podleže saglasnosti ministarstva. Tarifa mora biti usklađena sa materijalnim prilikama u svakom društvu, naročito standardima po kojima se plaćaju drugi javni službenici, stanjem zarada u državi, ekonomskim kretanjima i slično,

ali da svojim iznosima obezbedi stabilan položaj notara, izbegne što je više moguće opasnost od korupcije, te obezbedi njegov što profesionalniji rad.

Pravilo je, kao i kod ostalih plaćanja da ona dospeva po izvršenom poslu, ali je potrebno i ostaviti mogućnost da javni beležnik može u određenim slučajevima tražiti od stranaka da plate primereni iznos predujma u momentu preuzimanja posla. Notar je dužan izdati potvrdu o plaćenju nagradi i troškovima, a o svemu voditi urednu dokumentaciju, koja bi olakšala kontrolu i sprečila svaki oblik zloupotrebe.

U slučaju kada je zakonom propisana naplata takse, notaru bi trebalo da pripadne odgovarajući procenat iste, a ostatak bi išao u državnu kasu.

Ovakva rešenja predstavljaju određeni standard, a ista su bila predviđena i Predlogom zakona o javnom beležniku iz 2002. god.³

Stranka koja smatra da je naknada i nagrada koju plaća notaru neprimerena morala bi da ima mogućnost da traži od odgovarajućeg suda da je preispita i sam odmeri, čime se stranka dodatno štiti i obezbeđuje dodatna sigurnost da će obavljanje poslova od strane notara biti lišeno samovolje, ili predstavljati luksuz dostupan samo bogatim.

Pravilo je da troškovi nastali krivicom samog notara padaju na njegov teret, a za svaku naplatu veću od propisane tarifom stranka ima pravo na povraćaj.

Ova oblast je usko povezana sa načelom nezavisnosti, jer je neophodno da notar raspolaze odgovarajućim sredstvima, a ne da bude materijalno zavisn od drugih organa.

Sistem obezbeđenja sredstava za njegov rad ne bi smeo da izaziva nove troškove za društvo i povećanje javne potrošnje, već je potrebno njegovo usklađivanje sa postojećim izdvajanjem za rad sudova, srazmerno obimu predmeta koji bi prešli u nadležnost notara.

Komora javnih beležnika

Kao mehanizam zaštite profesionalnih interesa javnih beležnika, ujednačavanja njihove prakse i unapređenja delatnosti predviđa se osnivanje komora javnih beležnika, kao profesionalnih organizacija. Komore poznaju sva uporedna zakonodavstva, sa približno istim obimom poslova i ovlašćenja. Njen položaj i uloga se načelno uređuju samim zakonom, koji je snabdeva odgovarajućim opusom ovlašćenja i obaveza, dok se njenim internim aktima precizno reguliše njeno funkcionisanje. Skoro sva prava poredviđaju obavezno članstvo u komori, koja inače ima status pravnog lica.

U nadležnosti su joj uglavnom pitanja kao što su: zastupanje interesa javnih beležnika, donošenje statuta, opštih akata komore, tarife, odlučivanje o prihodima i rashodima, stručno usavršavanje javnih beležnika, donošenje kodeksa, razmatranje pitanja od zajedničkog interesa, ujednačavanje notarske prakse, organizovanje seminara, vršenje nadzora, uređenje i sprovođenje disciplinskog postupka, davanje mišljenja o izboru i razrešenju javnih beležnika i sl.

Pri komori se obrazuju odgovarajući organi za vršenje njenih funkcija. To su uglavnom skupština koju čine svi članovi, upravni odbor, nadzorni odbor te predsednik komore, a kao stručna tela se obrazuju komisije.

U pogledu organizacije javnog beležništva interesantan je primer Ruske Federacije. Njihovim zakonodavstvom je predviđeno postojanje državnog i privatnog beležništva, s tim što se za privatno sprovodi poseban postupak izdavanja licenci od strane ministarstva pravosuđa.

³ Predlog zakona o javnom beležniku, 2002. god. član 129. i član 130.

Odgovornost

Javni beležnik je odgovoran za sadržinu i istinitost isprava koje sačinjava, čak i u slučaju površnosti, ili nepažnje. Odgovoran je strankama, ali i trećim licima, jer je njegova funkcija javna, a isprave koje izdaje imaju kartakter javnih isprava, a u odredjenim slučajevima one mogu predstavljati i izvršni naslov.

Odgovornost notara može biti disciplinska, građansko-pravna, ali i krivična, a odredbe o odgovornosti moraju biti sadržane u samom zakonu koji uređuje njegov položaj, jer donekle odstupaju od opštih odredaba o odgovornosti.

Zaključak

Uvođenje notara u pravni sistem Srbije bi bilo od izuzetnog značaja. Njime bi se postigli višestruki ciljevi kao što su povećanje pravne sigurnosti i nivoa pravne zaštite. S druge strane, ne radi se o nepoznatom institutu, naprotiv nije stran ni našoj praksi, teoriji pogotovo, veoma je zastupljen u drugim pravnim sistemima, lako uklopiv u postojeći institucionalni okvir pravosuđa.

Jedna od osnovnih dužnosti javnog beležnika je da strankama ukaže na pravne posledice njihovih pravnih poslova, te da utvrdi njihovu pravu volju u vezi sa tim poslom. Na ovaj način se smanjuje broj mogućih sporova, ili se eliminiše potreba da do velikog broja njih uopšte i dođe. Preuzimanjem u nadležnost velikog broja predmeta koji nisu tipično sudski, sudovi bi bili u velikoj meri rasterećeni, što bi omogućilo njihovu maksimalnu posvećenost tipično sudskoj funkciji, što u današnjim okolnostima i savremenim izazovima predstavlja imperativ svake države.

Postupak pred javnim beležnikom po definiciji je jednostavniji, što omogućava efikasnije ostvarenje prava građana i uštede u državnoj kasi.

Ovo su samo neke od prednosti institucije notarijata, koji opravdavaju njeno uvođenje u naš pravni sistem, koji je svakako potrebno reformisati.

Pravosudni sistem Srbije se nalazi u procesu reforme. Pravci, ciljevi i metodi te reforme su utvrđeni Nacionalnom strategijom za reformu pravosuđa koju je usvojila Narodna skupština Republike Srbije. Ovim programom je predviđeno uvođenje ustanove javnog beležnika, kao nezavisne javne službe. Pored posebnog zakona koji bi uredio njegov položaj i ulogu, njegovo mesto se mora obezbediti i u procesnim kao i u drugim organskim zakonima, radi harmoničnog funkcionisanja pravnog sistema.

PhD Simeon Gelevski, Darko Golić

Notary

A b s t r a c t

Notary is one of the oldest juristic profession. It is an independent private profession, but with competence approved by the public.

Serbia is a rare country without the institution of notaries. Establishing of this institution would be an appropriate attempt in the process of creating legal state, based on effective work of the courts, maximal protection of legislative relations, status and interests of the citizens. The notary would, first of all, take over the “non-court” cases. It is important to have in mind solutions and legal regulations that exist in the countries with long tradition as well as in the countries in transition.

One of the duties of the notary is to point out the legal consequences of a business and to determine what is the will of all the parties in a business. In this way the number of possible litigations may be reduced. Taking over great number of the cases that are not typically litigations would be of great help. The courts could be more concentrated on most important court roles, what is an imperative of every country.

Key words: notary, court, legal aid, deposit, document

Literatura

1. Šarkić, N., "O javnom beležniku", *Glosarijum* 2004. god.
2. *Predlog zakona o javnom beležniku*, 2002. god. SRJ
3. *Zakon o javnim beležnicima Kraljevine Jugoslavije iz 1930. god.*
4. *Zakon o javnom bilježništvu Republike Hrvatske iz 1993. god.*
5. Tanasković, Z., *Funkcija javnog beležnika u savremenim pravnim sistemima*, Beograd 2004.